

Giubileum da la refurmaziun

In Svizzer ed ina Tudestga s'expriman

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Ins commemorescha 2017 l'entschatta da la refurmaziun, numnadain la derasaziun tras il teolog Martin Luther (1483–1546) da sias 95 tesas a Wittenberg (oz Saxonia-Anhalt). Quai ha mess ad ir in moviment che ha influenzà ils bliers pajais europeics e ch'ins numna refurmaziun. Lezza na pertutgava betg mo la religiun, anzi, ella ha profundamain influenzà la vita culturala.** Era baselgias refurmadas svizras fan part da lezza commemoraziun, schebain ch'il moviment ha entschavì a Turitg pir il 1519. Per arranschar las commemoraziuns ha la baselgia evangelica en Germania (EKD) numnà la teologa Margot Kässmann «ambassadura da la refurmaziun», entant che la baselgia refurmada turitgaisa ha numnà plevon Christof Sigrist (Turitg) «ambassadur da la refurmaziun» e plevonessa Catherine McMillan (Dübendorf/ZH) «ambassadura da la refurmaziun». La «NZZ» ha publictà ils 4 da schaner in'intervista cuminaivla da Kässmann e Sigrist davart il giubileum (p. 19). I suonda ina resumaziun comentada.

Sa rinforzar in l'auter en l'ecumena

Il rapport davart l'intervista è intitulà: «Was in der Bibel steht, ist politisch.» Quai ha declarà Sigrist. El punctuescha sia persvasiun cun ils plets: «La baselgia duai preschentar la concepziun [Ausgestaltung] da la giustia umana als responsabels politics ed economics cun il spivel da la giustia divina. Quai è ussa fitg actual (...). Dieu prenda partida per quels che vegnan sut las rodas.» Kässmann di il medem cun auters plets: «La bibla stat da la vart dals paupers. La proceziun da las vaivas, dals orfens e dals esters vegn adina avant en ils 'Psalms' (...). Dieu è il dieu dal pievel cumin.» L'«ambassadura» Catherine McMillan di en la gasetta «reformiert.» (Turitg) dals 23 da zercladur 2016: «L'engaschi per la giustia en il mund fa part da l'identitad refurmada (...). Zwingli ha ditg: 'L'uman pietus viva legher e liber en l'amur da la giustia.'» En l'intervista punctueschan Kässmann e Sigrist unisono ch'ins duaja oz commemorar la refurmaziun en in spiert cleramain ecumenic. Sigrist: «Dapi onns furman ils refurmads ina minoritad en la citad da Turitg. Sper catolics viva qua glieud da differentas religiuns (...). La societad resguarda refurmads e catolics oz oravant tut sco cristians e na pli cunzunt sco duas confessiuns. Quai m'interessa natiralmain era da savair co che nos fragliuns catolics possian commemorar la refurmaziun cun lur agen passà en l'investgieu da Cuira. Ma domaduas baselgias represchentan il cristianissem anoravers (...). Refurmads e catolics duesan sa rinforzar reciprocain en la medema incumbensa (...). Areguard la liturgia, per exempel, emprend'ins fitg blier da la tradiziun luterana e catolica: I vegn cler ch'ins na transmita betg la cretta mo en il tscharvè, mabain che contemplar in'ovra d'art po carmalar ora la cretta cun musica e rituals (...). La finamira da l'ecumena n'è betg d'unifurmar, mabain da metter perina la varietad.»

Acceptar il pluralissem d'opiniun

Kässmann suttastritga che la refurmaziun haja mussà d'acceptar il pluralissem: «Ins fa endament la refurmaziun en sia dimensiun europeica (...). Nus dialogain cun ils gidieus ed emprendain a dialogar cun ils muslims (...). Nus avain chapì ch'i dat per outra glieud in'otra vardad ed in auter access a Dieu. Nus avain (...) emprendì d'acceptar che l'auter umana è differend (...). Per l'emprima giada commemorain nus la refurmaziun guardond sin nossas atgnas culpas (...).

En ed enturn il «Grossmünster» a Turitg han lieu differentas commemoraziuns en connex cun il giubileum da 500 onns Refurmaziun.

MAD

En Germania na resguardain nus betg la refurmaziun mo sco in schabeg aifer la baselgia. Ad Eisleben [Saxonia-Anhalt], nua che Luther è naschì, fan mo pli 7% da la populaziun part d'ina baselgia; 93% dals umans sa decleran senza cretta. Perquai èsi tant pli impurtant da na resguardar la refurmaziun mo sco in fatg ecclesiastic. Ella ha midà nossa entira societad. Il svilup dal linguatg tudestg, la libertad d'opiniun, la libertad da cretta, da conscienza e da pled – tut quai provegn da la refurmaziun. Quai che la refurmaziun ha stgaffi ha midà l'Europa, forsa perfin il mund (...). Igl è trist che tanta glieud na sa nagut da la bibla; senza lezza na pon ins tuttina betg chapir l'istorgia culturala da l'Europa (...). Misericordia, amur per il proxim ed avertura per l'ester, anzi, per fugitivs, han influenzà l'occident cristian.»

Da Zwingli a Steffan Gabriel

Ils 5 da schaner ha la baselgia refurmada turitgaisa commemorà solennamain la refurmaziun avant il Grossmünster. «Preschents eran era represchentan d'autras communitads religiusas, betg mo da la baselgia catolica, mabain era gidieus e muslims. I han fatg endament las conquistas da la refurmaziun, dentant era sias sumbrivas: La persecuziun dals anabaptists, l'antisemitissem, la discriminaziun da las femnas (...). Corrine Mauch, presidenta da Turitg, ha suttastritgà la dimensiun sociala da la refurmaziun. Las claustras s'occupavan antruras dals paupers; suenter lur aboliziun è naschì il socialessen. Era cuss. gov. Jacqueline Fehr ha valità l'impurtanza da la refurmaziun: 'Jau sai grà a Zwingli ed als refurmats per lur ideas che han rendì nossa societad pli gista e pli democratica.' Lezza relevanza dals refurmats per l'entir chantun ha stimulà la regenza ed il cussegl chantunal d'undrar il giubileum era politicamain» (1). Cunzunt Turitg e Berna han persquità ils anabaptists: «Il 1527 ha la re-

genza turitgaisa fatg najentar l'anabaptist Felix Manz en la Limmat (...). Malgrà persecuziuns ed expulsions repetidas han ils anabaptists pudì surviver durant tschientaners, oravant tut en l'Emental e l'Oberland turitgais» (2). Avant sia fugia a Turitg aveva Manz proclamà sia cretta a Cuira ensemen cun Georg Cajacob da Panaduz. «Il 1526 ha gi lieu a Maiavilla ina dretgira penala cunter numerus anabaptists (...). Sin iniziativa dal plevon da la citad da Cuira, Tobias Egli, ha la Dieta decretà il 1570 in scumond per anabaptists (...) ed auters eretics a Clavenna, a Plür ed en Vuclina (...). Il 1577 ha la Sinoda da Cuira approvà ina posiziun redigida da Durich Chiampell (...) cunter ils anabaptists (...). Steffan Gabriel, plevon a Glion, ha rapportà il 1605 ch'el haja triumfà en ina gronda reuniun dal pievel en la Lumnezia sur dus anabaptists en preschientscha da sis plevons» (3).

Sentupada ils 28 da schaner en il Grossmünster

«Ambassadur» Sigrist ha declarà en la «NZZ» dals 4 da schaner: «Ils refurmats han s'adossà ina culpa cun persequitar ils anabaptists.» El envida ad ina sentupada intitulada «Schwerpunkt Demokratie» en il chor dal Grossmünster sonda, ils 28 da schaner, 11.00–12.45, cun quatter referats: – la politologa Silja Häusermann (Universitad da Turitg), – il geograf e politolog Michael Hermann (Universitad da Turitg), – la schurnalista Olivia Kühni, – Rolf Lyssy, reschissur da films («Die Schweizermacher»).

1. Denise Marquard en: «Tages-Anzeiger» (Turitg), 6 da schaner 2007, p. 15.
2. Thomas Maissen, *Geschichte der Schweiz. Quarta ediziun curregida*. Baden/AG (hier + jetzt, ISBN 978-3-03919-174-1) 2012, pp. 85–86.
3. Martin Bundi en: *Stiftung Historisches Lexikon der Schweiz (HLS), Lexicon Istoric Retic*, tom 1. Cuira (Desertina, ISBN 978-3-85637-390-0) 2010, pp. 24–25, chavazzin «Anabaptissem».